

Nälänhätä tietoyhteiskunnassa

JANNE SEPPÄNEN

Helsingin Sanomat julkaisee 23. elokuuta aukeaman kuvareportaasin Sudanin nälänhädästä. Riutuvat ruumiit ja lasten tikunohuet raajat levittäytyvät eteeni jokaisessa kuvassa. Tom Stoddardin otokset ovat sen verran kauheita, ettei jutunkaan lukeminen maita vaikka tekstiä onkin vain muutama liuska. En pilaa aamiaistani nälkään kuolevien lasten kuvilla ja käänän sivua. Luulen, että aika moni lukija tekee samoin. Mutta miksi?

Standardiselys lienee tämä: Tiedän jo, että maapallolla kuolee tolkuttomasti ihmisiä nälkään. Koska en voi asialle mitään, minun on myös turha vaivata sillä itseäni. Voin toki antaa Punaiselle Ristille satasten silloin tällöin, mutta maailmasta löytyy paljon pankkitilini saldon ylittävää kärsimystä. Jutun otsikko peilaa tunteitani: “Etelä-Sudanista ei mitään uutta”.

En kuitenkaan *tiedä* miten muut ihmiset kuvia tulkitsevat ja miten kuvat heihin vaikuttavat. Tuttavani väistävät kysymyksen toteamalla kuinka vaikea kuvista on sanoa mitään sekä kehottavat kirjoittamaan toteamuksensa tähän juttuun. Soitto Punaiseen Ristiin ei auta. Hekään eivät osaa sanoa.

Mutta tiedänpö itsekään, kuvatutkijana, mitä kuvista ajattelen ja miten ne minuun vaikuttavat? Stoddardin kuvien merkitykset tuntuvat olevan joko itsestäänselviä tai sitten tavoittamattoman kerroksisia ja vaikeita.

• • •

Kuvien edustamaa kurjuusdokumentarismia on kritisoitu kyllästymiseen saakka. Se alistaa jo kertaalleen alistetut tekemällä heistä tirkistelyn kohteita. Kuvauksen kohteet eivät ole saaneet määritellä, miten heidät esitetään tai esitetäänkö ylipäänsä. Esittämisen välineet eivät ole heidän hallussaan. Valokuva saattaa myös estetisoida kärsimystä, tehdä siitä kuvaelman, julman sellaisen, mutta kuvaelman joka tapauksessa. Kurjuusdokumentarismien sanotaan myös pahimmillaan irrottavan kohteensa historiallisista syy- ja seurausketjuista, universalisoivan kärsimyksen ja sysäävän sen “ihmisen pahuuden” tai luonnonolosuhteiden syyksi.

Helsingin Sanomien jutun kohdalla ainakaan viimeinen syytös ei tunnu oikeutetulta. Pentti Suomisen teksti sijoittaa kuvat aikaan ja paikkaan ja kertoo, että nälänhätää käytetään aseena maan sisäisessä taistelussa. Teksti liittää kuvat myös länsimaiden avustustoimenpiteisiin ja niiden riittämättömyyteen. Jutun alku tuo esiin senkin, milloin Sudanin tilanne ajankohtaistui länsimaissa tiedotusvälineissä. Maa alkoi kiinnostaa julkisuutta vasta kun presidentti Bill Clinton päätti tehdä ohjusiskun sinne. – Journalismikritiikkiä journalismin itsensä sisällä!

En tiedä, onko Stoddard kysynyt lupaa synnytyksen kuvaamiseen ja kuvan varustamiseen tekstillä: “Nainen synnyttää. Mies hänen vierellään samassa majassa tekee kuolemaa”. Sen enempää en tiedä, onko hänellä lupa esittää meille sudanilaisiä haudatessa lastaan. Stoddardin kuvien ihmiset ovat nimetöntä, kärsivää massaa. Tässä mielessä hän ei pelkästään kuvaa Auschwitzia, kuten hän itse kuvauspaikkaa luonnehtii. Hänen kuvallinen retoriikkansa on Auschwitzista, jossa ihmisillä ei ollut nimiä eikä persoonallisuutta. Oikeanpuoleisen sivun pääkuvassa tiivistyy reportaasin

HELSINGIN SANOMAT 23.8.1998

Avustustyöntekijät yrittävät pitää keppiä avalla nälkäiset kurissa.

viesti. Kuvan “riutuva lapsi odotti avustusmaissipusia tuntikausia. Kun hän sai sen, parempikuntoinen mies tuli ja vei sen”.

Muun muassa Punainen Risti on omissa normeissaan (*Code of Conduct 1994*) korostanut, että katastrofialueiden ihmiset tulee esittää arvokkaasti, ei toivonsa menettäneinä ja pelkistettyinä objekteina. Stoddardin reportaasi rik-

koo tätä periaatetta: ihmiset esitetään ruumiillisessa ja moraalisisessa alenustilassa, jossa “avustustyöntekijät yrittävät pitää keppiä avalla nälkäiset kurissa”. Poikkeuksen muodostaa oikean aukeaman yläreunan pieni kuva, jossa on “harvinainen ilon hetki kurjuuden keskellä”. Reportaasi unohtaa, että ihmiset ovat solidaarisia, jakavat vaikeuksiaan ja yrittävät säilyä hengissä päivä kerrallaan, myös Auschwitzissa.

Mutta entäpä jos oikean sivun pääkuva muodostuu vertauskuvaksi omasta moraalistamme ja suhteestamme Sudanin tilanteeseen: kasvoton mies vie viimeisen maissiannoksen lapselta. En ohitakaan kuvaa siksi, että se on liian rankka esitys nälänhädästä vaan siksi, että se on vertauskuvaan-

HELSINGIN SANOMAT 23.8.1998

nollinen esitys omasta suhteestani nälänhätään. Stoddardin tapa esittää Afrikkaa onkin vain heijastus "tietoyhteiskuntamme" normeista, joissa solidaarisuus ja keskinäinen auttaminen ovat korvautuneet kilpailulla ja runomisella?

• • •

Afrikka tiivistyy usein kahteen stereotypiaan. Ensimmäinen liittyy Tarzan-hahmon edustamaan kuvastoon villistä Afrikasta. Tähän lajityyppiin voidaan laskea myös kaikki viidaksoon, savanneihin ja Afrikan luontoon ylipäänsä liittyvät länsimaiset myytit.

Toinen stereotypia liittyy julkisuuden vahvistamaan käsitykseen Afrikasta kärsimyksen tyysijana. Kuva Afrikasta on kuva sodasta ja nälänhäädästä. Oman muistini mukaan tämä Afrikka syntyi kuusikymmenluvun lopulla Biafran kuvien levitessä maailman lehdistöön. Stoddardin kuvat lonksahtavat vaivatta tähän lajityyppiin. Stoddardin dokumentarismien heikkous onkin, ettei se tuo mitään uutta yli kolmekymmentä vuotta sit-

ten syntyneeseen kuvastoon. Ongelma on loppujen lopuksi aika absurdi. Miten *markkinoida* nälänhätä ihmisille niin, että se vähentäisi voimattomuuden tunteita ja lisäisi toimintakykyisyyttä? En oikein jaksa uskoa kurjuusdokumentarismiin voimaan tässä asiassa.

Miksi muuten julkaisitte kuvat, *Helsingin Sanomien* sunnuntaitoimituksen esimies Ilkka Malmberg?

“Siihen on kaksi syytä. Ensinnäkin kuvat olivat niin älyttömän hienoja. Toinen syy oli se, ettei Sudan tahtonut millään ylittää uutiskynnystä. Nälänhädästä ei puhuttu tarpeeksi.”

Janne Seppänen
YTL, tutkija, Tampereen yliopisto